

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 605 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate

Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor

Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor

Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor

Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)

Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)

Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Buzrukxonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer

Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor

Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)

Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE

Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoira Azimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta’siri tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O‘zbekiston respublikasida aholi bandligini ta’minlashdagi dolzarb masalalar	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o‘g‘li	
O‘zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta’minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta’sirini ekonometrik tahlil qilish.....	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo‘jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o‘ziga xos xususiyatlari.....	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik)	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo‘ribaeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o‘zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o‘g‘li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o‘g‘li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo‘llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida	117
Nodir Xidirov G‘iyosaliyevich	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning likvidiligi va moliyaviy barqarorligini ta’minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессий социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o‘g‘li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
“Sibir daryolarining burilishi” loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqto'v Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini “yashil” iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda “yashil investitsiyalar” dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlilikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinovna	

“Deviant xulq-atvorli o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o‘g‘li, Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o‘zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo‘rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo‘nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O‘zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o‘g‘li	
Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o‘zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po‘latov Abdulloh Xolxo‘jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta’limida qo‘llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o‘g‘li	
Sun‘iy intellektlar yordamida o‘quvchilarni hayotiy faoliyat ko‘nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo‘rayevna, Kurbanov Azimjon Jo‘raboy o‘g‘li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukurullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o‘g‘li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O‘zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o‘zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o‘g‘li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o‘rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg‘ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O‘zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o‘g‘li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G‘aniev Elyor Sobirjonovich	
O‘zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
Ergashova Nilufar Sobirovna	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish	473
Tashmukhamedova Karima Samatovna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi	
Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi.....	487
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati.....	492
Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li	
Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	501
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich	
Использование методов математического моделирования при внедрении коммерческих автоматических систем	505
Курбанова Рахима, Ахмедов Мехрожжон	
Tijorat banklari kapitalidagi davlat ulushini kamaytirish yo'llari.....	511
Vasiyev Alisher Samiyevich	
Механизмы трансформации неформального сектора в официальную экономику на основе финансовых инструментов.....	515
Кошанов Абдимурат Азат ули, Муртазаев Шахрух Коньскайлиевич	

The impact of tourism on the economy of Uzbekistan	519
Xaydarova Marjona, Muxamedboyeva Muxlisa, Umarov Kamron, Usmanova Aziza	
Mintaqada gastroturizm rivojlanishining iqtisodiy asoslari va zamonaviy tendensiyalari	525
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Qoraqalpog'istonda mehmonxona xo'jaligining hozirgi holati tahlili	530
Xalimova Fayoza Nafasovna	
Tikuv-trikotaj korxonalarini brend jozibadorligini oshirishning ilmiy-nazariy jihatlari.....	535
O'rinov Akmaljon Axmadjonovich	
Bank tizimida hisobotlarni avtomatlashtirish texnologiyalari	542
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li	
Engineering programs in Uzbekistan on the verge of fifth industrial revolution	547
Khasan Khankeldiyev	
Aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruvini yaxshilashda korporativ madaniyatning ahamiyati	551
Akramova Nazokat Israilovna	
Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni	562
Amonov Mehriddin Oromiddinovich	
O'zbekiston sanoat tarmoqlarida kooperatsiya asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish tizimini takomillashtirish yo'llari	572
Xalilova Sevaraxon Alijon qizi	
Moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlari va ularning tahlili	578
Urmanbekova Iroda Farxodovna	
Tijorat banklarining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rnini tahlil qilish	583
Kilicheva F.B., Mengnorov A.A., Bozorova O.R.	
Bog'dorchilik tarmog'ida klasterlarni joriy qilishda yevropa tajribasini qo'llash imkoniyatlari	591
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
To'qimachilik klasterlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	598
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	

TO'QIMACHILIK KLASTERLARINI BOSHQARISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI

Mansurov Saidxo'ja Kamalovich

“Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti”

tayanch doktranti,

“International school of finance technology and science” instituti

“menejment” kafedrası o'qituvchisi

said.mansurov1988@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Respublika hududlarida paxta-to'qimachilik klasterlar boshqaruvidagi bugungi kundagi tahlili va kelgusida ularni yanada samarali faoliyat olib borishlarida xorijiy mamlakatlar tajribalaridan foydalanish bo'yicha taklif va tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: tayyor mahsulotlar, to'qimachilik klasterlari, transformasiya, xom ashyo, texnologik uskunalar, ip-kalava, trikotaj mato, sanoat mahsulotlari, eksport ko'rsatkichi, imtiyozlar, yarim tayyor mahsulotlar, tikuv-trikotaj tarmog'i.

Abstract: This article presents an analysis of the current management of cotton-textile clusters in the regions of the Republic and suggestions and recommendations for using the experience of foreign countries in their further effective operation.

Key words: Finished products, textile clusters, transformation, raw materials, technological equipment, yarn, knit fabric, industrial products, export indicators, benefits, semi-finished products, sewing and knitting industry.

Аннотация: В данной статье представлен текущий анализ управления хлопково-текстильными кластерами в регионах Республики и предложения а также рекомендации по использованию опыта зарубежных стран для их более эффективной деятельности в будущем.

Ключевые слова: Готовая продукция, текстильные кластеры, трансформация, сырье, технологическое оборудование, пряжа, трикотажная ткань, промышленная продукция, показатель экспорта, льготы, полуфабрикаты, швейно-трикотажная отрасль.

KIRISH

Pahta sanoatini transformatsiya qilish jarayoni to'liq tugatilgandan so'ng, to'qimachilik klasterlarning qayta ishlashning to'liq zanjiriga va yuqori qo'shimcha qiymat hisoblangan tayyor mahsulotlarga qaratilgan strategik maqsadlar qo'yildi. Bu borada, mamlakatimiz Hukumati va Prezident tomonidan qabul qilingan ko'plab qaror va farmonlar negizida to'qimachilik klasterlarning chuqur qayta ishlashini rag'batlantirish hamda ishlab chiqarish va eksport salohiyatini oshirilishida ko'plab imtiyozlar belgilab berildi. Bularning pirovard maqsadi tayyor mahsulotlar ulushini oshirish va raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini mustahkamlash shuningdek ichki va tashqi bozorlarda sof raqobat muhitini shakllantirishiga yo'naltirilgan. Ayniqsa, bu borada xorijiy mamlakatlar tajribasi hamda ularning boshqaruv modelini o'rganish va ularni mamlakatimiz to'qimachilik sanoatiga tatbiq qilish maqsadida, dunyoda yirik to'qimachilik mahsulotlar ishlab chiqaruvchi va eksport qiluvchi mamlakatlar hisoblangan, Turkiya, Bangladesh, Xitoy, Italiya, Hindiston kabi davlatlarning to'qimachilik sanoatidagi boshqaruv tajribasini o'rganish va amaliyotga joriy etish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

To'qimachilik klasterlarning iqtisodiy va eksport salohiyatini oshirishda olimlarning bir qancha takliflari ilgari surilgan. Mahalliy olimlarimizdan A.Soliev va Z.Xakimovlar maqolalarida “Klaster nazariyasi va uni amaliyotda qo'llayotgan mamlakatlar tajribasidan Namangan viloyatida foydalanish imkoniyatlari” keltirilgan.[1] Ushbu olimlarning aynan ushbu hududni tanlanishiga viloyatning tayyor mahsulot ishlab chiqarish hajmi yuqoriligidadir. A.Sh.Bekmurodov va Yang Song Be “O'zbekiston to'qimachilik sanoati strategiyasini rivojlantirishda klaster yondashuvi” [2] deb nomlangan monografiyasida klaster mohiyati va ularning raqobatbardoshligi, xorijiy mamlakatlar, kompaniyalar va mahsulotlar kesimida erishilgan natijalar misollar orqali ko'rsatilgan.

Amerika olimlari M.Porter “Raqobat uslubligi nazariyasi” [3], M.Enrayt, S.Rezenfeld, P.Maskell va M.Lorentzenlar “Mintaqaviy klasterlar kontseptsiyasi” [4], A.Marshall “Sanoat hududlar nazariyasi” [5], P.Bekatin “Italyan sanoat o’grug’lari nazariyalari”ni ilgari surishgan. [6] Yuqorida qayd etilgan xorij olimlarning nazariyalarida klasterlar bu raqobat ustunligini amalga oshirishda yuqori samara hisoblanib, ta’lim, fan, texnologik, iqtisodiy va boshqa xizmat ko’rsatuvchi sub’ektlar faoliyati bilan uyg’unlashgan tizimi ekanligi ta’kidlanadi. Klasterlar bilan bog’liq vaziyatlar shu bilan birgalikda hududlarni rivojlantirishda Rossiya olimlari Yu.S.Artomovna, B.B.Hurustalev [7] tomonidan o’rganilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Izlanish davomida iqtisodiy, statistik, qiyosiy tahlil, xronologik kuzatish va matematik usullardan foydalanildi. Shuningdek, mahalliy va xorijiy olimlarning mavzu doirasida chop etilgan ilmiy ishlaridan ham foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ta’kidlash lozimki, to’qimachilik sanoati dunyo miqyosida eng serdaromad va muhim yo’nalishlardan biridir. So’nggi yillardagi jahon iqtisodiyotidagi globallashuv jarayonlarining o’zgarishi Yevropa va AQShdan rivojlanayotgan Janubiy Amerika, Janubi-Sharqiy va Markaziy Osiyo mintaqalarga yetib keldi. Bu esa mamlakatimizda sanoatning muhim tarmoqlari hisoblangan to’qimachilik klasterlarining paxtani dastlabki ishlash, trikotaj va tikuvchilik kabi tuzilmalarni modernizatsiya qilish, to’g’ridan-to’g’ri xorijiy investitsiyalar jalb qilish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni tashkil etishni taqazo etadi.

Shu munosabat bilan, O’zbekiston pahtachilik sohasini rivojlantirishda Hukumat tomonidan keng ko’lamli ishlar amalga oshirilib kelinmoqda. Xossatan, mamlakatimiz rahbari tomonidan ko’plab qaror va farmonlarning qabul qilinishining pirovard maqsadi ishlab chiqarilayotgan xom ashyo va yarim tayyor mahsulotlarni paxta-to’qimachilik klasterlar tomonidan chuqur qayta ishlash natijasida tayyor mahsulot shakliga keltirish va ularni eksportga yo’naltirish hisoblanadi. Shunday ekan, Respublikaniing har bir hududida paxta-to’qimachilik klasterlar faoliyatini takomillashtirish strategik maqsadlardan sanaladi. Bunda ayniqsa xorijda to’qimachilik sanoatida yetakchi bo’lgan mamlakatlar tajribalarini qo’llash joiz hisoblanadi.

So’nggi yillarda sohada amalga oshirilgan islohotlardan yana bir muhim jihati bu pahta xom ashyo resurslarini butkul qisqartirilib, hattoki yarim tayyor mahsulotlar hisoblangan ip-kalava eksportdagi ulushi sezilarli darajada qisqartirilib, tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishga davlat boshqaruvida tadbirkorlarga katta yo’l va imtiyozlar berildi. Bu amaliy harakatlarning barchasi Respublika hududlarda yuqori talablariga javob beradigan ishlab chiqarish quvvatlaridan to’liq foydalangan holda qo’shimcha qiymatga ega bo’lgan mahsulotlarni ishlab chiqish asnosida yaxlit tizimni shakllanishi bilan bog’liqdir.

Bugungi kunda iqtisodiyotning yetakchi sanoat tarmog’iga aylangan to’qimachilik sanoati rivojlanib borayotgan yetakchi sanoat tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Har yili mamlakatimizda ko’plab tadbirkorlik sub’ektlarning aynan ushbu sohada faoliyatlarini boshlashlari sohaning taraqqiy etishiga xizmat qilmoqda. Bugungi kunda O’zbekistonda faoliyat olib borayotgan 7000 mingdan ortiq kichik va o’rta biznes vakillari to’qimachilik sohasida faoliyat yuritayotgan bo’lib, ushbu sohada band bo’lgan ishchi va xodimlar soni bugungi kunga kelib, 500 mingdan oshadi. Bu borada yurtimizda eksport hajmi hamda ularni geografiasini kengaytirishda Mamlakatimiz rahbarining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026 yillarga mo’ljallangan yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to’g’risida” PF-60 sonli farmonning III va VII ustuvor yo’nalishlarida belgilab berilgan to’qimachilik sanoati rivojlantirishni takomillashtirish, ishlab chiqarish hajmini yagona zanjir orqali 2 barobarga ko’paytirish, xom ashyo eksportini qisqartirish va tayyor mahsulot ulushida mahalliy va xorijiy brendlarni jalb qilish natijasida 2026 yilda eksport ko’rsatkichini 5,0 mlrd. dollarga yetkazish belgilangan.[8]

1-jadval. Xorijiy davlatlarda sanoat korxonalarini klasterlashtirish bilan bog’liq jarayonlar.

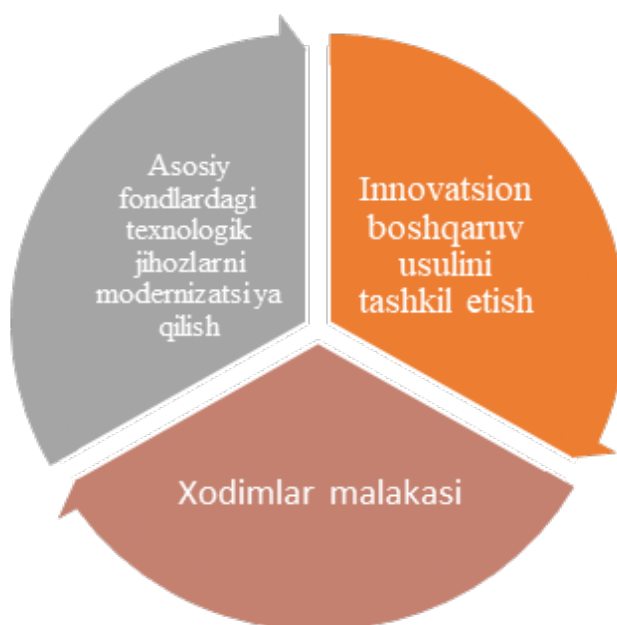
№	Mamlakatlar	Klasterlar faoliyat ko’rsatayotgan sanoat tarmoqlari
1.	AQSH	Aerokosmik ishlab chiqarish Aviasozlik Energetika Avtomobilsozlik Elektrmuhandislik. Biotexnologiya
2.	Finlyandiya	Elektromuhandislik. Agrosanoat. Qurilish. Daraxtni qayta ishlash.

3.	Daniya	Farmasevtika. Sog'liqni saqlash. Energetika.
4.	Buyuk Britaniya	Biotexnologiya. Kimyo vositalari.
5.	Germaniya	Avtomobilsozlik. Biotexnologiya. Neftgaz kompleksi. Energetika.
6.	Xitoy	Mikroelektronika. Aerokosmik ishlab chiqarish. Biotexnologiya. Avtomobilsozlik. Energetika.
7.	Kanada	Biotexnologiya. Telekommunikatsiya. Sog'liqni saqlash.
8.	Yaponiya	Robotsozlik. Mikroelektronika. Energetika. Avtomobilsozlik.

Jadvalda turli sohalarni klasterlash tizimini kuzatishimiz mumkin. AQSHda 6 ta yo'nalishda, Finlyandiyada 4 ta, Daniyada 3 ta, Buyuk Britaniyada 2 ta, Germaniyada 4 ta, Xitoyda 5 ta, Kanadada 3 ta, Yaponiyada 4 ta soha yo'nalishlarda klasterlarga asoslangan tizim faoliyat yuritib keladi. Dunyo tajribasiga qaralsa, texnika, sog'liqni saqlash, avtomobil sohasida ilg'or hisoblangan mamlakatlar klaster tizimida faoliyat yuritib kelishiga olib kelmoqda. Endi esa to'qimachilik sanoati ishlab chiqarish va eksport salohiyati borasida rivojlangan mamlakatlar tajribasiga to'xtalsak.

Turkiya to'qimachilik sanoati xususiy korxonalar, universitetlar hamda Hukumat organlari o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan. Turkiya sanoat va texnologiya vazirligi tomonidan "Yashil va Raqamli to'qimachilik Ekosistemi" tashkil etish boshlab yuborilgan. Unga ko'ra, to'qimachilik korxonalar, ilmiy markazlar va eksportchilar birlashgan holda aylana iqtisodiyotda ilmiy tadqiqot tajriba konstrktorlik ilmiy ishlanmalar samaradorligini oshirishga qaratilgan loyihalar va treninglar keng yo'lga qo'yilgan. Turkiyada davlat tomonidan klasterlar faoliyatini keng qo'llab-quvvatlash dasturi mavjud. Unga ko'ra, davlat marketing, investitsiya, mashina uskunaridi, hodimlarni tayyorlash, infratuzilma va logistika xarajatlariga qadar 70% gacha subsidiya berib kelmoqda.

1-rasm. Turkiya to'qimachilik sanoatini eksport faoliyatini rivojlantirish dasturi.

Turkiyada to'qimachilik klasterlari asosan dengiz bo'yidagi port shaharlari-Istanbul, Izmir, Denizli, Gaziantep va boshqa joylarda joylashgan. Transport infratuzilmasi va Yevropa Ittifoqi bozorlarga yaqinligi eksport qilish imkoniyatlarini keskin oshiradi. 2020 yil ma'lumotlariga tayangan holda, Turkiya 11 milliard dollar to'qimachilik mahsulotlarini eksport qilgan. Turkiya to'qimachilik klasterini tashkil etishdan maqsadi-Yevropa Ittifoqitalablari asosida barqaror texnologiyalar joriy qilish va raqobatbardoshpositsiyasini mustahkamlashdan iborat. Turkiya to'qimachilik sanoati boshqaruv faoliyatini rivojlanish dasturi uch tayanchga asoslangan.

Xitoy sanoat klasterlari hukumat tomonidan keng qo'llab-quvvatlanadi. Xususan, milliy to'qimachilik va tayyor mahsulot (kiyim-kechak kengashi) mamlakat bo'ylab rivojlantirishga katta e'tibor qaratib kelmoqda. Masalan, Jiangsu viloyatidagi Shengze shahri ipak va sun'iy ipak mahsulotlari bo'yicha dunyoda yetakchi markaziga aylandi. 1990 yillarda Hukumat to'qimachilik sanoatidagi samarasiz davlat korxonalarini qayta qurish va eskirgan uskunalarni yangilash siyosatini olib borish bilan birgalikda, korxonalarni innovatsiya faoliyatiga jalb qilish, tayyor mahsulotlar ulushini ko'paytirish orqali brendlarni rivojlantirish bo'yicha islohotlar o'tkazdi. Yuqori iqtisodiy ko'rsatkichlarga erishilishida Xitoy to'qimachilik sohasidagi mavaffaqiyatining asosiy sabablari arzon ishchi kuchining mavjudligi, yirik xom ashyo bazalariga egaligi, qulay investitsion muhit, kichik va o'rta biznes korxonalariga imtiyoz va preferensiyalar berilishida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi, shu bilan birgalikda eksport hajmini amalga oshirishda JSTga a'zo bo'lishi bilan bog'liq hisoblanadi.

Hindiston hukumati mato va kiyim-kechak sanoatini rivojlantirish uchun klaster uslubidagi sanoat zonalarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Hindistonda mamlakat klasterlari eksportining 60 foizidan ko'prog'ini ta'minlaydi va ba'zi yirik klasterlar Xindistonda to'qimachilik, va charm mahsulotlarining 90 foizini ishlab chiqaradi. Hindiston yuqori texnologiyali sanoat va xizmatlarni rivojlantirishda klasterlarning eksport imkoniyatlarini rag'batlantirish borasidagi yondashuvlari samarali. Hindiston dunyodagi yirik to'qimachilik uskunalari va tayyor mahsulot ishlab chiqaruvchi mamlakatlardan sanaladi. Hindiston paxta yetishtirish bo'yicha jahonda 23 foiz ulushiga ega. Mamlakat to'qimachilik sanoati ustunliklardan biri chuqur qayta ishlashda qo'shimcha qiymat zanjirining mavjudligi va ish kuchi arzonligidir. Hindiston to'qimachilik sanoatining asosiy yondashuvi tikuv-trikotaj tarmog'iga qaratilgan. To'qimachilik klasterlar nazorati Hindiston yengil sanoat vazirligi tomonidan qo'llab-quvvatlanib kelinadi.

AQSHda to'qimachilik sohasida mehnat qilayotganlar soni 501 mingdan ortiqni tashkil qiladi. To'qimachilik mahsulotlarini eksport qilish bo'yicha jahonda uchinchi davlat hisoblanadi. 2022 yilda to'qimachilik va tayyor mahsulot eksporti 65,8 milliard dollarni tashkil qildi. [9] Amerikada boshqa tarmoqlar qatori to'qimachilik sanoati rivojlanishida klasterlarning o'z o'rnini mavjud. Shulardan biri, "New-York shahridagi kiyim klasteri" sanaladi. Klaster mamlakat kiyim-kechak mahsulotlarining 95 foizini ishlab chiqaradi. Klaster ta'lim va ishlab chiqarish holatlaridagi moda-dizayn jihatlariga qaratilgan. Klaster New-York shahri hududidagi 900 dan ortiq kompaniyalarni o'zida jamlagan.

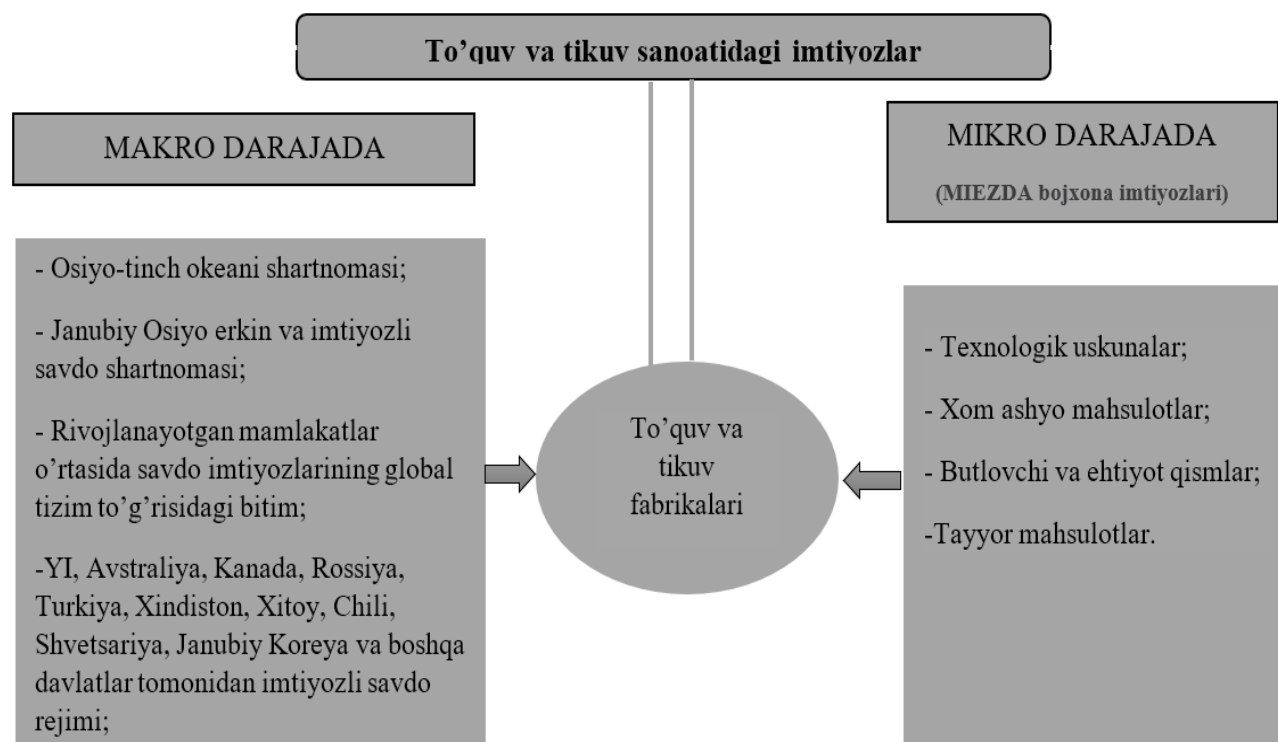
Amerikaning Oregon shtatida sport mahsulotlari ishlab chiqarishga ixtisoslashgan to'qimachilik klasteri faoliyat yuritadi. Ushbu klaster tayyor mahsulotlar bo'lmish kiyim-kechak, charm-poyabzal hamda sport mahsulotlarining dizayn va texnologiyasiga qaratilgan bo'lib, 800 ta kompaniyalarni o'zida birlashtirgan. 1990 yillarda ushbu klasterda "Adidas", "Columbia Sportwear", "Merrill", "Icebreaker", "Keen&Showers", "Montbell" va "Mizuno" kabi kompaniyalar o'zlarining ofis va shtab kvartiralarini ochishga muvaffaq bo'lishgan. Klasterning asosiy tamoyili qo'shimcha qiymat zanjirini boshqarish, marketing va yangi texnologik ishlanmalar orqali mahsulot assortimenti va raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini oshirish hisoblanadi.

Sharqiy Osiyo mamlakatlari ham to'qimachilik sohasida rivojlanish bo'yicha o'zlarining o'ziga xos uslublari mavjud. Bu borada, Vetnamda kichik va o'rta to'qimachilik korxonalari tomonidan ishlab chiqarilayotgan tayyor mahsulotlar jahon bozorlariga xaridorligi bilan tanilgan. Mamlakatda xom ashyo defitsitligi sababli ip-kalavanning 80 foizi, gazlamaning 90 foizi xorij mamlakatlaridan import qilinadi. Shunday bo'lsada, soha strategiyasi tayyor mahsulotlar ishlab chiqarib eksport qilishga qaratilgan. Ma'lumotlarga ko'ra, 2022 yilda Vetnam 45 milliard dollarlik tayyor mahsulotlar eksportini amalga oshirgan. Sanoatining ustun tomoni paxta va ish kuchi narxining barqarorligi bilan birga, mamlakat 2019 yil 14 yanvardagi "Tinch okean hamkorlik shartnomasi"ga a'zo bo'lishi hisoblanadi. Shu sababli, Vetnam Kanada, Meksika, Yangi Zelandiya, Avstraliya kabi davlatlarga suv transporti orqali eksport hajmini oshirish imkonini berib, transport xarajatlarini qisqartirish imkoniyatini beradi.

Bangladesh dunyoning yirik kiyim-kechak eksportyorlaridan biri bo'lib, eksport daromadlarining katta qismi RMG (ready-made garment) sohasidan olinadi (so'nggi ma'lumotlarga ko'ra, 2020/21 moliyaviy yilda RMG eksporti ~\$31.5 mlrd.dollar [10]). Ushbu yutuq xususiy sektorning yetakchi ro'liga, liberal iqtisodiy siyosatlarga hamda xalqaro investitsiyalar va texnologiya transferiga bog'liq. Misol uchun, xususiy eksportyorlar uyushmasi BGMEA boshchiligidagi klasterli ishlab chiqarish yo'lga qo'yilib, ishlab chiqaruvchilar va yetkazib beruvchilar zich tarmoqlarda birlashgan. Tovar yetkazib berish zanjiri kesimida Dhaka va Narayanganj atrofidagi tekstil klasterlari rivojlangan; bu yerda tirik oqimdagi ishchi kuchi, texnik tayyorgarlik markazlari va masofaviy xizmatlar mavjud. AQSh savdo qo'mitasi bildirganidek, Bangladesh mato va kiyim ishlab chiqaruvchilari maxsus eksport

zonalar (EPZ) va imtiyozli bojxona mexanizmlari yordamida global bozorga yo'naltirilgan maishiy va kiyim-kechak mahsulotlarini yetkazib bermoqda.[11] So'nggi yillarda ekologiya va mehnat xavfsizligi masalalari ham markaziy ahamiyatga ega bo'ldi; xususan, IFC va hukumat loyihalari yordamida "toza klasterlar" modeli – fabrikalar va hukumat birlashmasida suv resurslarini tejash loyihalari – amalga oshirilmogda. Logistika nuqtai nazaridan Bangladeshda Chattogram porti mavjud bo'lsa-da, transport tarmog'i ba'zan tiqilishlarga uchraydi, shuning uchun infratuzilmani mustahkamlashga e'tibor qaratilmogda. Eksport strategiyasi jihatidan Bangladesh bozorlarni diversifikatsiya qilib, Irlandiya, AQSh va Yevropa bozorlarida raqobatbardosh mahsulotlarni yetkazib bermoqda.

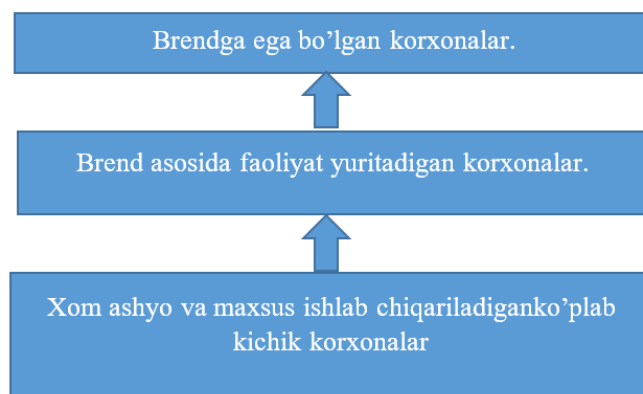
Bangladesh tajribasi tayyor mahsulotlarni eksport qilish bo'yicha jahonda ikkinchi o'rinda turadi. Bangladesh to'qimachilik sanoatini rivojlanishida "Bangladesh Textile Mills Corporation" (BTMC) davlat tashkilotiga asos solinganligi va ko'plab to'qimachilik korxonalarini a'zo bo'lganligi bilan bog'liq. Bangladesh paxta xom ashyo resurslariga ega emas. Mamlakat to'qimachilik sanoatini rivojlantirish strategiyasi ishlab chiqilgan tayyor mahsulotlarni eksport qilish hajmiga qaratilgan. Fabrikalarni iqtisodiy samaradorligini oshirishda "maxsus ishlab chiqarish-eksport zonalar" faoliyat ko'rsatadi. Umuman olganda, Bangladesh to'quv va tikuvchilik sanoatida amaldagi imtiyozlarni ichki va tashqi doiradagi omillarga ajratish mumkin.

2-rasm. Bangladesh to'qimachilik va tikuvchilik sanoati fabrikalarini ichki va tashqi faoliyatidagi imtiyozlar. [12].

Xulosa o'rnida Bangladesh tajribasi O'zbekiston paxta-to'qimachilik klasterlarini barqaror ishlashida elektr-energiya ta'minoti bilan uzluksiz ta'minlash, EI mamlakatlari bilan (GSP+) erkin savdo bitim talablardan kelib chiqqan holda tayyor mahsulotlarga sertifikatlarini olishni amaliy yordam ko'rsatish hamda eksport qilishda bojxona bojlarini olib tashlash; kadrlar malakasini isloh qilish, bunda ularning nazariy va amaliy bilim ko'nikmalarini shakllantirish soha oldidagi ustuvor vazifalarning yechimi sifatida taklif etiladi.

Italiyada klasterlar tumanlarini rivojlantirishning muvaffaqiyatli tajribasiga asoslanadi. Italiyada jami 200 ta sanoat zonalar mavjud bo'lib, ular 60 ming korxonalarini birlashtirilishi natijasida 600 ming ish o'rinlarini tashkil qilgan. Sanoat zonalarini kooperatsiyalashtirish natijasida 1 milliondan ortiq kichik va o'rta korxonalar faoliyat yuritib, bandlik darajasi 4–6 million kishini tashkil etadi. Italiya iqtisodiyotini rivojlanishida to'qimachilik sanoatining ulushi muhim hisoblanadi. Italiyada yuqori samaradorlikka ixtisoslashgan to'qimachilik uskunalarini eksport qilish hajmi bo'yicha jahonda 5 talikka kiruvchi mamlakatlar qatoridan joy olgan. Italiya to'qimachilik sanoatining muvaffaqiyatlaridan biri dunyoga mashhur brendlar sanaladi. Jahon 100 brendlarining 26 tasi Italiya hissasiga to'g'ri keladi. Italiyada Biella va Prato to'qimachilik sanoat okruglarida to'qimachilik klasterlari faoliyat ko'rsatadi. Bular to'qimachilik uskunalarini ishlab chiqarish va kiyim-kechak mahsulotlarga ixtisoslashgan klasterlar faoliyati yo'lga qo'yilgan.

3-rasm. Italiya to'qimachilik sanoatining tuzilish strukturasi.¹

Italiya to'qimachilik sanoat klasterlari uch bosqichdan tashkil topgan klaster shaklidagi boshqaruvga ega. (3-rasm) Bu yerda ko'plab kichik firmalar tomonidan yetakchi bo'lgan firmalarga xom ashyo va boshqa mahsulotlarni o'z vaqtida yetkazib berilishini ta'minlab kelib, yetkazib berilganlik uchun ularga haq to'lanadi. Shundan so'ng, keyingi bosqichda xom ashyo mahsulotlar qayta ishlash natijasida tayyor mahsulot shakliga keltiriladi. Tayyor mahsulotlar dizayni jahon talablaridan kelib chiqqan holda sifat nazoratidan o'tkazilib, yirik brend nomi ostida jahon bozorlariga eksport qilinadi. Italiya davlatining asosiy vazifalaridan biri sohaga yordam berishga qaratilgan boshqaruvni amalga oshirishdir. Bular eksport tizimidagi xorijiy davlatlar bilan bojxona bojlarini kamaytirish, qulay investitsion muhit yaratish, kichik biznes vakillariga konsalting xizmatlar ko'rsatish kabi ishlarni amalga oshiradi.

Xorijiy tajribalarni inobatga olib, O'zbekistondagi to'qimachilik klasterlarini rivojlantirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

Klasterni kengaytirish va differentiatsiya. Paxta-to'qimachilik klasterlarini faqat bir xil turdagi mahsulot yetishtirish o'rniga, uy-ro'zg'or buyumlari, to'qimachilik texnologiyalari, kiyim-kechak ishlab chiqarish kabi turli yo'nalishlarni o'z ichiga olgan ko'p bo'g'inli tizimlarga aylantirish. Bunda yuqori texnologiyali va ekologik toza ishlab chiqarishga e'tibor qaratish zarur.

Davlat-xususiy sherikligini mustahkamlash. Klaster tashabbuslarini boshqarishda davlat va xususiy sektorning o'zaro mas'uliyatini aniq belgilab, sheriklik formatini joriy qilish. Turkiya misolida bo'lgani kabi, klasterlarda universitetlar, ilmiy markazlar va sanoat agentliklarini birlashtiruvchi «ekotizim» yaratish (R&D markazi yoki trening markazi) samarali bo'lishi mumkin.

Infratuzilma va logistika takomillashuvi. Klaster hududlarida transport va energetika infratuzilmasini takomillashtirish, eksport yo'nalishida logistika zanjiri samaradorligini oshirish. Misol uchun, dengiz portlari va hududiy sanoat zonalarini o'rtasida integratsiyalashgan tizimni yo'lga qo'yish; bojxona soddalashtirilgan rejimini kengaytirish klaster eksportini rag'batlantiradi.

Innovatsiyalar va raqamli transformatsiya. Sanoat 4.0 texnologiyalarini joriy etishni kengaytirish: aqlli to'qimachilik uskunalari, avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish liniyalari va ma'lumotlar bazalarini yaratish. Klaster dasturlariga innovatsion startaplar, raqamli treninglar, hamda texnologik transfer ofislarini jalb qilish, xududlarda ideal laboratoriyalari tashkil etish maslahat beriladi.

Eksport salohiyatini oshirish. Klaster mahsulotlarini xalqaro bozorga chiqarish uchun brend va sifatni mustahkamlash, hamda yangi bozorlarni o'rganish zarur. Buning uchun milliy hamda xalqaro ko'rgazma va yarmarkalarda klaster korxonalarini jalb qilish, eksport konsortsiumlari tashkil etish va diplomatik savdo instrumentlaridan foydalanishni kengaytirish tavsiya etiladi. Shuningdek, qo'shma korxonalar va transmilliy kompaniyalar bilan sherikchilikni kengaytirish eksport maqsadlarini amalga oshirishda yordam beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

So'nggi besh yil ichida paxta sanoatini chuqur transformatsiya qilish va to'qimachilik sanoatini klasterlashtirish bo'yicha olib borilgan izchil islohotlar O'zbekiston Respublikasi viloyatlarining iqtisodiy rivojlanishiga sezilarli darajada turtki bo'ldi. Xususan, ushbu jarayon natijasida hududiy ixtisoslashuv kuchayib, ishlab chiqarish zanjirlari samaradorligi oshdi, eksport hajmi esa yildan-yilga o'sib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, ishlab chiqarish va eksport salohiyati yuqori bo'lgan viloyatlarning muvaffaqiyatli tajribalarini boshqa hududlarda amaliyotga joriy etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Bu, ayniqsa, respublika miqyosida barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlashda muhim hisoblanadi.

¹ Muallif tomonidan tuzilgan.

Jumladan, Namangan, Andijon va Farg'ona viloyatlarida faoliyat yuritayotgan ko'plab to'qimachilik va tikuv-trikotaj fabrikalari ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda zamonaviy boshqaruv tizimlarini yo'lga qo'yishda yetarli tajriba va texnik salohiyatga ega. Bu hududlarda tikuvchilik, chevarchilik va tayyor mahsulot ishlab chiqarish yo'nalishida tajriba to'plangan bo'lib, ishlab chiqarish samaradorligi ham yuqori darajada ekanligi kuzatilmoqda. Shuningdek, so'nggi yillarda tayyor mahsulotlarga ixtisoslashgan korxonalar sonining ortib borayotgani ham bu hududlarda sanoat tarmoqlarining barqaror rivojlanayotganidan dalolat beradi.

Mazkur tajribalar asosida, respublikaning boshqa viloyatlarida ham raqamlashtirilgan boshqaruv tizimlarini bosqichma-bosqich joriy etish zarurati tug'ilmoqda. Bu nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga, balki xalqaro bozorlarda raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, to'qimachilik sanoati rivojlangan hududlarning ishlab chiqarish kooperatsiyasi bo'yicha tajribasini umumlashtirish orqali boshqa viloyatlarda ham tadbirkorlik salohiyatini kuchaytirish va eksport yo'nalishida tayyor mahsulot ishlab chiqarish ko'lamini kengaytirish mumkin bo'ladi. Xususan, ishlab chiqarish faoliyatini vaqtincha to'xtatgan yoki moliyaviy muammolar sababli bankrot holatiga tushgan korxonalarini qayta tiklashda ham bu yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday kooperatsion metodlarni qo'llash natijasida, ishlab chiqarish zanjirida ishtirok etayotgan barcha subyektlar o'zaro manfaatdorlik asosida ishlash imkoniga ega bo'ladi, bu esa mamlakat sanoatining barqaror va muvozanatli rivojlanishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. A.Soliyev va Z.Xakimovlar "Klaster nazariyasi va uni amaliyotda qo'llayotgan mamlakatlar tajribasidan Namangan viloyatida foydalanish imkoniyatlari" "Biznes-ekspert" jurnali 2014 yil 1-son, 52-57 bet.
2. A.SH.Bekmurodov va Yang Song Be "O'zbekiston to'qimachilik sanoati strategiyasini rivojlantirishda klaster yondashuvi". Monografiya, 2006 yil, 112 bet.
3. Портер М.Международная конкуренция. –М.: Международные отношения, 1993. С.51.
4. Enright, M (1996) "Regional Clustersand Economic Development: A.Research Agenda", in Staber, U.,Schaefer, N. And Sharma, B, (Eds). "Business Networks: Prospects for Regional Development, Berlin". Walter de Gruyter, p.190-213.
5. Маршалл А. Принципы экономической науки, I-III. Пер. с англ.- М.-Издательская группа "Прогресс", 1993
6. П.Бегаттин- Becattini G. From Marshalls to the Italian "Industrial Districts"/ www.competitiveness.org
7. Коно Т. Стратегия и структура японских предприятий. –М.: Мысль, 1987.-214 с.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60 "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" sonli farmoni.
9. The National Council of Textile Organizations is a unique association// <http://ncto.org/facts-figures/us-textile-industry>.
10. www.trade.uz
11. www.trade.uz
12. Bangladesh to'qimachilik va tikuvchilik sanoati korxonalarini ichki va tashqi faoliyatidagi imtiyozlari.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
